

МЕДІАПРАВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

Андрій ГЛУХИЙ

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності С7 Журналістика,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
andryy911@gmail.com*

У дослідженні актуалізовано проблему ролі медіаправа у забезпеченні професійної етики та саморегуляції діяльності регіональних медіа. Аналізуються нормативно-правові аспекти функціонування медіа на регіональному рівні, зокрема механізми, які сприяють дотриманню журналістських стандартів, запобіганню порушенням етичних норм та захисту прав споживачів інформації. Особлива увага приділяється питанням взаємодії медіаправа з відповідальністю регіональних медійних організацій за контент. Визначено, що право встановлює юридичний мінімум, але є неефективним проти тонких маніпуляцій, конфлікту інтересів та порушення балансу, а також окреслено перспективи вдосконалення правових підходів до регулювання медійної сфери для зміцнення довіри аудиторії до регіональних медіа.

***Ключові слова:** медіаправо, регіональні медіа, саморегуляція, контент, аудиторія, медіапростір.*

Актуальність дослідження. Постановка наукової проблеми зумовлена глибоким протиріччям, що спостерігається сьогодні в українському медіапросторі. З одного боку, суспільство очікує від журналістів максимальної правдивості, об'єктивності й дотримання високих етичних стандартів, а з іншого – держава, прагнучи захистити інформаційний простір, посилює юридичне регулювання діяльності медіа. Ця конфронтація часто веде до хибного висновку: або жорсткий правовий контроль, або повна саморегуляція. Однак обидві крайнощі в умовах війни є неефективними. Проблема полягає у визначенні конкретних точок взаємодії, де право перетворюється на стимулюючий механізм, який не обмежує, а, навпаки, забезпечує життєздатність професійної етики. Без цього медійне право має ризики перетворитися на інструмент цензури, а етика – на безпідставну декларацію. Саме тому питання свободи слова є критичним: «Свобода ЗМІ є основою всіх демократичних свобод. Коли держава не гарантує цієї свободи, то всі інші свободи перебувають під загрозою, як і сама демократія та суспільство в цілому» [4, с.239–240].

Проблематика саморегуляції медіа, її ефективності сьогодні присутня у працях багатьох українських та зарубіжних журналістикознавців, які досліджують моделі медійної відповідальності. Однак, сучасні виклики, зокрема Закон України «Про медіа» [1], вимагає принципового перегляду традиційних регуляторних підходів.

Мета дослідження – обґрунтувати концепцію саморегуляції медіа як єдино можливого шляху розвитку відповідальної журналістики, де медіаправо виступає важливим інструментом.

Виклад матеріалу. Специфіка регіональних медіа полягає у їхній тісній, майже прямій залежності від довіри місцевої громади. На відміну від національних медіа, які можуть витримати репутаційні втрати за рахунок широкої аудиторії, для місцевих видань порушення етичних стандартів (наприклад, нехтування Кодексом етики українського журналіста [2] у висвітленні локального конфлікту) має однозначно деструктивний вплив. Така чутливість вимагає від регіональних медіа ефективніше саморегулюватися, оскільки втрата аудиторії є чи не найвагомішим викликом, що доповнює примусові норми Закону.

У цьому контексті важливо з'ясувати юридичний статус рішень, що виносяться органами журналістської саморегуляції у контексті національної правової системи. А також з метою ідентифікації правових положень, які можуть виступати каталізаторами формування та розвитку етичних практик у діяльності медіа, обґрунтувати та сформулювати конкретні законодавчі пропозиції, спрямовані на підвищення легітимності та юридичної сили саморегуляції. Медіаправо у даному контексті повинно бути не просто набором нормативних актів, а інструментом регулювання, який має два завдання у сфері професійної відповідальності. Встановлення певних імперативних рамок, тобто беззастережне підпорядкування вимогам та їх виконання. Воно також повинно виконувати функцію юридичного бар'єра, перетин якого тягне за собою державне покарання. З урахуванням умов війни, ці рамки повинні бути жорсткими. Це пов'язано з національною безпекою. Закон прямо забороняє поширення інформації, що може завдати шкоди національній безпеці (наприклад, дезінформація, розголошення позицій ЗСУ). Це є абсолютний мінімум етичної поведінки, гарантований державою. А також забезпечує захист порушення авторських прав, розпалювання ворожнечі, що є обов'язковим для всіх медіа, незалежно від їхнього внутрішнього кодексу. *«Етичні стандарти, які вже є саморегуляцією, мають разом перетворитися на систему»*, – як зазначає Тетяна Рихтун на 16-й Українській конференції журналістів-розслідувачів [5]. Таким чином, медіаправо виступає юридичним фундаментом, нехтування яким вважається протиправним.

З іншого боку, медіаправо не може охопити всі нюанси журналістської практики, бо не має інструментів для оцінки балансу та неупередженості. Закон не може карати за замовчування важливої інформації або за надмірну емоційність у подачі, якщо це не порушує прямих заборон. Право лише частково регулює прозорість фінансування, але не внутрішню чесність редакції. Саме такі етичні і професійні аспекти, які неможливо охопити законом, створює мотиваційну необхідність для саморегуляції.

Медіа, прагнучи отримати довіру аудиторії та репутаційний капітал, змушені добровільно встановлювати вищі стандарти, ніж того вимагає закон. «Для аудиторії, впровадженій в оману, багаторазово зростає небезпека покластись на хибні відомості, дійти хибних висновків, а отже й не зауважити загроз, які постають внаслідок зловмисних маніпуляцій або нехлюйського нашого ставлення до стандартів професії», – підкреслює Андрій Куликов [3, с. 129]. Слід також наголосити, що медіаправо, навіть у своїй новій редакції, здебільшого орієнтоване на покарання за доведену дезінформацію або прямі

порушення закону (наприклад, заклики до насильства). Однак воно залишається неефективним проти тонких форм маніпуляції – замовчування ключових фактів, емоційного подання, порушення балансу джерел або прихованої реклами. Саме ці аспекти, не охоплені юридичним примусом, вимагають внутрішнього механізму професійного самоконтролю, без якого вони перетворюються на формальність, а медіапростір залишається вразливим до недоброчесної, але юридично непокараної поведінки. Таким чином, медіаправо повинно стати необхідним правовим мінімумом для подальшого професійного і етичного самоконтролю. Правові норми, які вимагають прозорості фінансування (боротьба з прихованими власниками) та обов'язкового спростування фейків, є, по суті, вбудованими етичними вимогами. Вони змушують редакції діяти відповідально, створюючи внутрішні правила, які перевищують цей правовий мінімум. Відповідно, законодавча база є необхідною передумовою для інституціоналізації етичних вимог у медіа. Ключовим результатом є обґрунтування того, що підвищити ефективність професійної саморегуляції можна через надання юридичного статусу її інститутам. Якщо висновки органів етичного контролю, наприклад, Комісії з журналістської етики, будуть обов'язково розглядатися судами та Національною радою як вагомий доказ чи експертна оцінка професійної недоброчесності, це миттєво посилить їхню суспільну значущість. Правове визнання етичних рішень повинно стати вагомим кроком для перетворення добровільної етики на обов'язкову професійну практику.

Висновки. Отримані дані підтверджують тезу про те, що ідеальна модель регулювання медіа – це саморегуляція, у якій медіаправо виступає гарантом свободи слова та інформаційної безпеки, одночасно створюючи стимули та надаючи легітимність професійним медіа. Подальша робота повинна бути зосереджена на розробці механізмів фінансового чи репутаційного заохочення для медіа, які добровільно та прозоро дотримуються етичних кодексів, що має бути закріплено у підзаконних актах. Це єдиний шлях до створення стійкої, відповідальної та самодостатньої української журналістики.

Отже, медіаправо як форма зовнішнього примусу є невід'ємною, однак недостатньою умовою для забезпечення професійної відповідальності у діяльності журналіста в умовах війни. Воно повинно стати відліком, від якого починається добровільний етичний вибір і механізми внутрішнього контролю медіа, тобто саморегуляція.

Список використаної літератури

1. Про медіа. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
2. Кодекс етики українського журналіста. *Комісія журналістської етики*. URL: <https://cje.org.ua/news/kodeks-etyky-norvezkoi-presy-perekladenyy-ukrainskoiu/>
3. Посібник з журналістської етики : практ. посіб. / А. Куликов та ін. Київ : Коміс. з журналіст. етики, 2023. 129 с. URL: <https://cje.org.ua/library/posibnyk-z-zhurnalistskoi-etyky>

4. Рожило М.А. Теребус О.Л. Проблема саморегуляції українських медіа. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. № 3 (41). С. 239–240. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_3/41.pdf
5. Рихтун Т. Саморегуляція медіа – цензура чи захист від впливу держави - НСЖУ. *Львівська обласна організація національної спілки журналістів України*. URL: <https://nsju.lviv.ua/28228-2/>